

77. sayımızda başlattığımız “ESKİ SAYILARDAN” sayfamızda yine gündeme denk gelen bir konuyu, hammadde konusunu ele alıyoruz. Böylece, bu konuda 1980’den önce neler söylendiğini, bugün söylenenlerle karşılaştırmak ve toplumsal hafızamızı tazelemek istiyoruz.

HAMMADDE SEKTÖRÜNDE AZGELİŞMİŞ ÜLKELERCE KURULAN YENİ BİR ÜST ÖRGÜT ve GELECEĞİ

(Doç.Dr. İsmet UZKUT - E.Ü. Yerbilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi)

Adil AYTEKİN
Maden Mühendisi

Üretim %40 gibi önemli bir bölümünü karşılayıp, ancak %10 unu tükettikleri halde, az gelişmiş ülkeler Dünya Hammadde politikasında bir türlü bu önemin gereği olan bir etkinliğe ulaşamamıştır. Bu yöndeki ilk gelişme Birleşmiş Milletler’in Mayıs 1974’de yapmış olduğu “Hammadde Toplantısı”nda olmuş ve az gelişmiş ülkelerin katkısıyla genel kurulda “dünyada yeni bir ekonomik düzen” beyannameyi ile buna ait bir “aksiyon programı” olarak kabul edilmiştir. Ancak gerek beyanname ve gerekse program bağlayıcılık getirmeyen “concensus” yöntemi ile oyladığından, az gelişmiş ülkelerin hammadde konusunda elde ettikleri bu başarı kâğıt üzerinde kalmıştır. Üstelik bu tarihi izleyen gerek Birleşmiş Milletler Hammadde

Konferansları ve gerekse 1976 yılında Nairobi’de yapılan UNCTAD toplantıları bu başarıyı gölgelediği gibi, az gelişmiş ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların daha belirgin bir şekilde su yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunun yer aldığı 77’ler grubunun endüstri ülkeleri ile yaptığı “Kuzey- Güney Diyalogları”nda da az gelişmiş ülkelerin çıkarları gereği gibi savunulamamıştır. Bu durum, kuşkusuz gelişmiş endüstri ülkelerinin çıkarları doğrultusunda işlemektedir. Nitekim bu nedenle, öteden beri dünya hammadde politikasının çok boyutlu olmaması ve hammadde ile ilgili konuların ülke grupları ile değil de, ikili ilişkilerle daha kolay halledilebileceğini savunan gelişmiş endüstri ülkelerinin dünya hammadde

de sektöründeki etkinlikleri artmış ve bugün 1974 Mayıs'ında hayal bile edemedikleri bir düzeye ulaşmıştır.

1974 Mayıs'ını izleyen dönemde az gelişmiş ülkelerin ortak eylemlerinin istenilen başarıları getirmemesi, daha az sayıdaki az gelişmiş ülkeler tarafından oluşturulan ve "kartel" niteliğini taşıyan örgütlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunda kuşkusuz en önemli rolü, daha önce kurulan OPEC'in (Organisation of Petroleum Exporting Countries- Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) 1973 yılı sonundan itibaren özellikle petrol fiyatlarının artışında etkin gibi görünmesi ve 1956'da kurulan ITC (International Tin Conceil – Uluslar arası Kalay Konseyi) ile 1967 yılında kurulan CIPEC'in (Conseil Intergouvernemental des Pays Exportant de Cuivre – Bakır İhraç Eden Ülkeler Birliği), daha çok bilgi alışverişlerinde ortaya koyduğu kısıtlı başarılar oynamıştır. Nitekim daha 1974 yılı sonunda IBA (International Bauxite Association – Uluslar arası Boksit Birliği), 1975 yılında AIEC (Association Iron Ore Exporting Countries – Demir Cevheri İhraç Eden Ülkeler Birliği), 1976 yılında TPA (Tungsten Producers Association – Volfram Üreticileri Birliği) ile Türkiye'nin de bulunduğu IAMP (International Association of Mercury Producers – Uluslar arası Civa üreticileri Birliği) gibi karteller kurulmuş ancak şimdiye kadar hiçbiri umulan başarıyı elde edememiştir.

En son olarak ise 1978 Nisan ayı içinde Cenevre'de tüm bu kartelleri bünyesinde birleştirme ilkesini güden kısa adı APEC (Council of Association of Developing Countries Producers – Exporting Raw Materials – Az gelişmiş ülke üretici-ihraç Edici Örgütler Konseyi) olan yeni bir üst örgüt kurulmuştur. Kurucu üyeler arasında OPEC ve AIEC örgütleri ve "Afrika Orman Birliği" ile bu örgütlere üye ülkeler dışındaki

32 az gelişmiş ülke bulunmaktadır. Kabul edilen tüzükte OPEC tüzüğü benimsenmiş, ancak etki alanı olarak petrolün yanında tüm diğer hammadde türleri kabul edilmiştir. Tüzüğünde belirtilen ana amaçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Uluslar arası hammadde ticaretinde az gelişmiş ülkelere dönük yeni bir yapı değişikliğini gerçekleştirmek,
- Hammaddelere daha yüksek ve adil bir fiyat sağlayarak az gelişmiş ülkelerin satın alma güçlerini artırmak,
- Üye ülke ve örgütlere karşı uygulanacak ekonomik ve politik önlemlere karşı ortaklaşa karşı koymak,
- Üye ülke ve örgütler arasında işbirliğini artırmak.

Yeni kurulan bu örgütün niteliği hakkında kesin bir yargıda bulunmak için zaman henüz erken olmasına karşın, tüzüğün OPEC ilkelerini benimsemiş olması ve kurucu örgüt olarak OPEC, AIEC gibi daha önce başarısızlığı kanıtlanmış örgütlerin bulunmasından, bu örgütün de kaderinin ötekiler gibi başarısız olacağını söylemek mümkündür. Öte yandan dünya politikasında bu tür örgütlerin başarısını engelleyen öğeler ortadan kalkmadan herhangi bir başarıdan söz etmek olanak dışıdır.

Gerek az gelişmiş ülkelerin kendi aralarında hammadde konusunda anlaşamamalarının ve gerekse bu ülkeler tarafından oluşturulan kartel tipi örgütlerin başarı sağlayamamalarının en önemli nedenleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Az gelişmiş ülkeler, yönetim biçim ve anlayışı farklı ülkelerin oluşturduğu heterojen bir gruptur. Bu grup içinde yönetimleri, varlıklarını kendi toplumlarından aldıkları demokratik güçten ziyade, kapitalist ülkeler ve çok uluslu kuruluşlarla olan organik bağlara borçlu olan ülkeler de bulunmaktadır. Bu nedenle, bu tür az gelişmiş bir ülke, endüstri ül-

Zaten emperyalist sömürünün en büyük araçlarından olan çok uluslu kuruluşların az gelişmiş ülkelerdeki etkinlikleri sona ermeden, bu ülkeler ve ülke gruplarından kendi çıkarları doğrultusunda davranış beklenmemesi gerekir. Az gelişmiş ülkeler arası ortak eyleme geçmeden önce, bu ülkelere düşen tek ve ana görev ülke sınırları içinde çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine son vermektir. Ancak bu yolla az gelişmiş ülkeler benliklerine kavuşup nitelikleri doğrultusunda davranış gösterebileceklerdir.

kelerinin ve çok uluslu kuruluşların çıkarları doğrultusunda hareket ederek hem az gelişmiş ülkelerin ortak hareket etmelerini ve hem de üyesi buldukları kartellerin başarısını engelleyebilmektedir. Örneğin, OPEC içinde yer alan Suudi Arabistan ve İran örgüt içinde sürekli olarak ikilik yaratmakta ve özellikle fiyat artırımı kararlarında ortak davranışı engellemektedir. Başka bir örnek de İspanya'dır. İspanya 1975 yılında Türkiye ile birlikte ana kuruluş amacı civa fiyatlarını şişe başına 350 doların üzerine çıkarmak ve bunun altında satış yapmamak olan IAMP'de (Uluslararası Civa Üreticileri Birliği) yer almış olmasına rağmen, civayı şişe başına 100 doların altında satan ilk üye ülke olmuştur.

2. Karteller içinde, az gelişmiş niteliği olmayan dolayısıyla bu ülkelerle çıkar çatışması içinde olan endüstri ülkeleri de bulunmaktadır. Örneğin IBA (Uluslararası Boksit Birliği) ve AIEC'de (Demir Cevheri İhraç Eden Ülkeler Birliği) Avustralya, AIEC'de İsveç gibi aslında gelişmiş endüstri ülkesi niteliğinde olan ülkeler bulunmakta ve örgütlerin gelişmiş endüstri ülkelerine karşı ortak davranışlarını engellemektedir.

3. Kuşkusuz en önemli neden, dünya hammadde sektöründe çok uluslu kuruluşların varlığıdır. Zira az gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda hammadde üretimi, genellikle çokuluslu kuruluşların elinde veya denetimi altındadır. Örneğin dün-

ya boksit üretiminin % 74'üne yakın bölümü IBA ülkeleri tarafından karşılanmaktadır. Oysa Yugoslavya hariç, bu ülkelerdeki boksit üretimi başta dünyanın en büyük çok uluslu kuruluşlarından olan ALCOA (Aluminium Co. Of America) ve ALCAN (Aluminium Co. Of Canada) olmak üzere çok uluslu dev şirketlerin elinde yada denetimindedir. Aynı durum, ITC ve TPA ile Cezayir hariç AIEC ülkeleri için de geçerlidir.

Zaten emperyalist sömürünün en büyük araçlarından olan çok uluslu kuruluşların az gelişmiş ülkelerdeki etkinlikleri sona ermeden, bu ülkeler ve ülke gruplarından kendi çıkarları doğrultusunda davranış beklenmemesi gerekir. Az gelişmiş ülkeler arası ortak eyleme geçmeden önce, bu ülkelere düşen tek ve ana görev ülke sınırları içinde çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine son vermektir. Ancak bu yolla az gelişmiş ülkeler benliklerine kavuşup nitelikleri doğrultusunda davranış gösterebileceklerdir.

Bu nedenle az gelişmiş ülkelerin Nisan 1978'de Cenevre'de kurmuş oldukları yeni hammadde örgütünün başarılı ve dünya hammadde sektöründe yeni denge oluşturacak yoğunlukta etkin olması beklenemez.

(Bu yazı MADENCİLİK HABERLER Temmuz 1978 sayısından alınmıştır)

Odamızın etkinliklerine ve sektörle ilgili haberlere

www.maden.org.tr

web adresinden erişebilirsiniz.